Kategoria: Aktualności
Opublikowano: piątek, 22, czerwiec 2018 10:25
Sylwia Cyrankiewicz-Gortyńska
Odsłony: 1036

19 czerwca br. w Centralnej Bibliotece Rolniczej w Warszawie zaprezentowano 10. edycję „Raportu o stanie wsi. Polska wieś 2018".

W kolejnych wydaniach, które ukazują się od 2000 r., zespół autorów przybliża Czytelnikom zmieniający się obraz rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce, szczególnie po akcesji do UE w 2004 r. Wzorem poprzednich lat, w tegorocznym wydaniu Raportu o stanie wsi podjęto ambitne wyzwanie prześledzenia zmian, jakich doświadcza polskie rolnictwo i wieś, zwłaszcza w ciągu minionych 2 lat. Jak podkreśla prof. Jerzy Wilkin, inicjator i redaktor naukowy, raport jest diagnozą stanu polskiej wsi, a **„właściwa diagnoza jest potrzebna nie tylko do tego aby zrozumieć, ale także po to, aby zmieniać stan rzeczy w pożądanym kierunku. Ta druga funkcja jest ściśle powiązana z kształtowaniem strategii i polityki rozwoju".**

Ze względu na potrójnie rocznicowy charakter tegorocznej edycji raportu *(*10. wydanie, 30-lecia FDPA i 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r.), *Raport o stanie wsi* a.d. 2018 częściej odwołuje się do wątków historycznych, co jest to widoczne w kilku jego rozdziałach, a zwłaszcza ostatnim prezentującym długookresowe, 100-letnie tendencje w rozwoju polskiej wsi. Perspektywa historyczna pozwala lepiej zrozumieć zakres i efekty przemian, jakie przedstawia tegoroczny *Raport*.

Raport wypełnia lukę analityczną i informacyjną upowszechniając wiedzę o sektorze rolnym, który jest znaczącym uczestnikiem Jednolitego Rynku Europejskiego i jedną z lokomotyw polskiego eksportu. To unikatowe interdyscyplinarne przedsięwzięcie badawcze i wydawnicze przedstawia kompleksowy obraz obszarów wiejskich w Polsce, a jego cykliczność i trwałość założeń metodologicznych umożliwia śledzenie dynamiki przemian. Publikacja ukazuje się w dwóch wersjach językowych (polskiej i angielskiej) i jest bezpłatnie dostępna na stronach internetowych Fundacji na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), która wspiera i finansuje to wyjątkowe przedsięwzięcie badawcze od samego początku.

W tegorocznym raporcie Czytelnik może odnaleźć odpowiedzi m.in. na pytania: jak zmienia się struktura ludności wsi, z czego żyje polska wieś i jaki jest zakres wiejskiego ubóstwa, jakie są główne problemy społeczne wsi i jak wygląda „polityczna mapa wsi"; na czym polegają główne przemiany w polskim rolnictwie, jak przebiegają procesy integracji europejskiej na obszarach wiejskich i jakie są tego rezultaty.

Wnioski z raportu potwierdzają, że polska wieś zmniejsza dystanse rozwojowe dzielące ją od miasta, co obrazują najważniejsze wskaźniki charakteryzujące poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, ale także upodabnianie się poglądów politycznych, aspiracji edukacyjnych, wzorców konsumpcji, czy sytuacji demograficznej dla wsi i reszty kraju.

W kolejnych rozdziałach raportu **„Polska wieś 2018"** badacze problematyki wiejskiej, przedstawiciele różnych dyscyplin nauk społecznych, prezentują najważniejsze zjawiska zachodzące na obszarach wiejskich w Polsce. Niniejszy materiał jest syntezą najważniejszych wniosków sformułowanych na podstawie bogatego materiału analitycznego prezentowanego w raporcie.

1. Polska wieś pozostaje a**trakcyjnym miejscem zamieszkania, co potwierdza trwający od 2000 r. wzrost liczby ludności wiejskiej,** choć rozkład terytorialny tej tendencji jest nierównomierny: w 10 województwach odnotowano wzrost populacji wiejskiej, a w 6 - jej zmniejszenie.

Phoca PDF

Najbardziej „wiejskim" regionem Polski jest województwo podkarpackie (59% mieszkańców), a najsilniej zurbanizowanym - województwo śląskie (23% mieszkańców regionu).

2. **Zarówno na wsi, jak i w całej Polsce rodzi się zbyt mało dzieci, co nie zapewnia zastępowalności pokoleń.** Dzietność na polskiej wsi, nieco wyższa niż w miastach, była niższa niż średnio w całej Unii Europejskiej.
3. **Zarówno w Polsce ogółem, jak i na obszarach wiejskich wydłuża się trwanie życia**. Widać to zwłaszcza w przypadku kobiet. Różnice długości trwania życia mężczyzn i kobiet na polskiej wsi (8,7 lat) należą do najwyższych w UE.
4. **Ludność na obszarach wiejskich, choć podlega procesowi starzenia się, należy do najmłodszych w UE**. Poziom starości ludności w Polsce, w tym ludności wiejskiej, należy do najniższych w grupie wszystkich krajów Unii Europejskiej i Islandii.
5. **Zmiany w populacji ludności wiejskiej są rezultatem zarówno migracji wewnętrznych (w kraju), jak i migracji zagranicznych. Wieś uczestniczy w 1/3 wielkości migracji zagranicznych.** Saldo migracji ze wsi na pobyt stały w innych krajach, ujemne w 2014 r. (3,8 tys.), w 2016 r. zastąpiło saldo dodatnie (0,8 tys.), co jest efektem znaczącego spadku stopy bezrobocia w Polsce i jej stosunkowo wysokiego poziomu w większości krajów UE. Ponad 80% migrantów przebywało za granicą 12 i więcej miesięcy, co potwierdza że są to migracje na stałe, związane nie tylko z podejmowaniem pracy, ale lokowaniem miejsca stałego pobytu.
6. **Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost wskaźnika aktywności zawodowej na obszarach wiejskich,** który wzrósł w latach 2014–2016 z 50,9 do 52,6% (w wieku 15 lat i więcej), w tym osób w wieku produkcyjnym z 66,0 do 68,6%. Mimo poprawy, jest on nadal niższy niż średnia UE i ogólnokrajowe wskaźniki większości krajów UE. Dotyczy to zwłaszcza kobiet, młodzieży w wieku 15–24 lat oraz osób starszych w wieku 55–64 lat.
7. **Rolnictwo jest wyłącznym źródłem dochodu dla niespełna 10% pracujących na wsi**. Dochody z pracy najemnej w 2016 r. stanowiły 48,5% ogólnego dochodu w gospodarstwach domowych na wsi (w miastach 54,8%), z pracy na własny rachunek – 7,2% (w miastach 9,0%).
8. **Sukcesem rozwojowym polskiej wsi jest zmniejszanie się dysparytetu dochodów rolniczych w odniesieniu do dochodów w innych częściach gospodarki i poprawa sytuacji dochodowej i socjalnej mieszkańców wsi**. W latach 2004–2016 nominalne dochody *per capita* mieszkańców wsi wzrosły o 118%, a dochody mieszkańców miast o 94%. Poziom życia mieszkańców wsi nie odbiega znacząco od poziomu mieszkańców mniejszych miast (do 20 tys.).
9. **Maleje zasięg ubóstwa zarówno w kraju, jak i na obszarach wiejskich**. W 2016 r. w porównaniu z 2005 r. odsetek osób w gospodarstwach domowych ogółem znajdujących się w skrajnym ubóstwie (wydatki poniżej minimum egzystencji) zmniejszył się z 12,3 do 4,9%, a w przypadku gospodarstw domowych rolników z 18,1 do 11,0%.
10. **Awans dochodowo-socjalny mieszkańców wsi dotyczy nie tylko Polski, ale też większości krajów UE**, co było efektem wyższej dynamiki wzrostu dochodów na terenach wiejskich niż miejskich. W 2016 r. w porównaniu z 2005 r. dochody do dyspozycji w przeliczeniu na osobę ekwiwalentną wzrosły na obszarach wiejskich UE-27 o 64%, podczas gdy w miastach dużych o 28%, a w miastach małych o 21%.
11. **Mieszkańcy wsi, których liczba od końca lat 40. XX wieku utrzymuje się na poziomie około 15 mln, są zadowoleni z miejsca zamieszkania**, podobnie jak mieszkańcy największych miast. Odsetek zadowolonych z zamieszkiwania na wsi był wyższy (85%) nie tylko od średniej, lecz także od odsetka zadowolonych (84%) z mieszkania w największych miastach liczących ponad 500 tys. mieszkańców.
12. **Zmniejsza się luka edukacyjna i zakres wykluczenia cyfrowego**. W 2017 r. posiadanie dostępu do internetu we własnym gospodarstwie domowym deklarowało 75% mieszkańców wsi, a w 2015

Phoca PDF

r. wskaźnik ten wynosił 55%. Rośnie nie tylko możliwość podłączenia się do internetu, ale też umiejętność korzystania z niego w celach informacyjnych, edukacyjnych i gospodarczych.

13. **Rolnicy i mieszkańcy wsi rzadziej uczestniczą w kulturze niż mieszkańcy miast**. Dotyczy to zarówno korzystania z teatrów, kin czy muzeów, jak i czytelnictwa książek. Rzadziej korzystają z wyjazdów wypoczynkowych i turystycznych za granicę. Wzrósł natomiast udział mieszkańców wsi w wyjazdach zarobkowych i obecnie 1/4 rolników oraz prawie taki sam odsetek robotników deklaruje korzystanie z wyjazdów zarobkowych. Ta forma mobilności ma wpływ nie tylko na poziom dochodów, lecz także na jakość kapitału ludzkiego wsi.
14. **Rolnicy i mieszkańcy wsi, częściej niż mieszkańcy miast, gotowi są współpracować na rzecz własnych społeczności i uczestniczyć w działalności organizacji obywatelskich**. Częścią sfery publicznej, która budzi największe zainteresowanie i zaangażowanie mieszkańców wsi, jest samorząd lokalny, który cieszy się największym zaufaniem, a jego wybór mobilizuje społeczności wiejskie, co potwierdza wysoka frekwencja w wyborach samorządowych na wsi.
15. **Zakres i znaczenie organizacji społecznych na wsi nie jest należycie dostrzegane, szanowane i doceniane.** W 2016 r. liczbę organizacji społecznych (fundacji, stowarzyszeń i innych) w Polsce oceniano na prawie 100 tys., z czego 1/3 działała na obszarach wiejskich. W przestrzeni społecznej polskiej wsi szczególne miejsce zajmują, liczone w tysiącach, Ochotnicze Straże Pożarne, Koła Gospodyń Wiejskich, związki sportowe i inne organizacje.
16. **Polskie rolnictwo nadal absorbuje duże zasoby pracy,** stanowiąc blisko 1/5 ogółu pracujących w unijnym rolnictwie, czyli prawie tyle samo co we Francji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii razem wziętych. Wielkość zasobów pracy zaangażowanych w działalność rolniczą ocenia się na 10–16% krajowych zasobów pracy (zależnie od sposobów oszacowania). **To bardzo dużo, zważywszy, że rolnictwo wytwarza obecnie tylko 2,4% PKB**.
17. **Zaskakuje wzrost (w latach 2007–2016) liczby pracujących w rolnictwie tam, gdzie gospodarstwa są małe**, a liczba pracujących w przeliczeniu na 100 ha UR duża: w województwach małopolskim, podkarpackim, lubelskim i śląskim. W województwie zachodniopomorskim liczba pracujących w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha UR jest ok. osiem razy mniejsza niż w małopolskim.
18. **Inwestycje w rolnictwie są niewystarczające i** stanowią tylko około 2% ogółu inwestycji w kraju. Nakłady inwestycyjne skupiają się przede wszystkim w województwach, w których struktura gospodarstw pozwala na ich wysoce produktywne wykorzystanie. W woj. zachodniopomorskim inwestycje są 2,5 razy wyższe przeliczeniu na 1 pracującego niż średnio w kraju i prawie osiem razy wyższe niż w woj. **Rośnie stopień zużycia majątku trwałego w rolnictwie, szacowany średnio na 77% w 2016 r.**
19. **W latach 2007–2016 wartość eksportowanych produktów rolnictwa i wyrobów przemysłu spożywczego wzrosła blisko trzykrotnie**, tj. z 38 277 mln zł do 105 781,4 mln zł, co skutkowało wzrostem udziału eksportu tymi produktami w eksporcie ogółem o 3,3 p.p. do poziomu 13,2%.
20. **Poprawia się struktura obszarowa gospodarstw rolnych, chociaż proces ten jest nadal stosunkowo powolny.** Prawie połowa UR w kraju znajduje się w gospodarstwach o obszarze 1–20 ha. Ubywa jednak gospodarstw najmniejszych, a przybywa stosunkowo dużych (50–100 ha). Najmniejsze gospodarstwa dominują w woj. południowych (małopolskie, podkarpackie), a największe w północnych i zachodnich.
21. **Konkurencyjność gospodarstw i poziom dochodów rolniczych zależy głównie od produktywności pracy w rolnictwie, która jest w naszym kraju stosunkowo niska i bardzo silnie zróżnicowana regionalnie**. Rolnictwo województw kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego, obok województw: zachodniopomorskiego, warmińsko-mazurskiego i pomorskiego, charakteryzuje się najwyższą wydajnością pracy. Skrajnie niska produktywność

Phoca PDF

pracy na poziomie 20–30% średniej krajowej wystąpiła w rolnictwie województwa podkarpackiego i małopolskiego.

22. **Możliwości i efekty członkostwa w UE trzeba rozpatrywać w szerokiej perspektywie, a rola integracji europejskiej nie ogranicza się do transferu bardzo dużych środków z budżetu UE na płatności bezpośrednie dla polskich rolników ani do unijnego dofinansowywania programów rozwoju wsi.** Bardzo duże korzyści wynikają z możliwości funkcjonowania na Jednolitym Rynku Europejskim (korzyści handlowe) czy przesunięcia produkcji do naszego kraju (w latach 2004–2016 napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski wyniósł 778 mld euro), szybki wzrost eksportu, w tym eksportu produktów rolno-spożywczych (dodatnie saldo obrotów tymi produktami przekroczyło 7 mld euro), ze stabilności i przewidywalności polityki rolnej, z niezwykle ważnej dla naszego kraju polityki spójności, a także z ram instytucjonalnych otwierających różne swobody dla obywateli UE (wolności obywatelskie, swoboda przepływu osób i kapitału).
23. **Korzyści z polityk wspólnotowych i przeznaczonych na nie środków, adresowane do konkretnych krajów, np. do polskiego rolnictwa, mają też pozytywne skutki dla innych krajów członkowskich UE** (synergia rozwojowa i efekty mnożnikowe). Największe wspólne korzyści wiążą się z funkcjonowaniem Jednolitego Rynku Europejskiego. W przededniu nowego okresu programowania i finansowania rozwoju UE (po 2020 r.) pojawiła się realna groźba ograniczenia wspólnotowych wydatków na WPR i politykę spójności wynikająca m.in. z Brexitu i pojawienia się dodatkowych potrzeb i priorytetów rozwojowych UE.
24. **Po wejściu Polski do UE w 2004 r. polskie rolnictwo otrzymało wsparcie finansowe, jakiego nie miało nigdy wcześniej. Na wsparcie to składały się zarówno środki z budżetu unijnego, jak i z budżetu krajowego**. Ponad 1/3 transferów z budżetu unijnego stanowią przepływy w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Uzupełnieniem tego wsparcia były też inne polityki wspólnotowe, zwłaszcza polityka spójności, których pozytywne skutki odczuwają rolnicy i inni mieszkańcy wsi**. Polska stała się największym beneficjentem rozliczeń finansowych z budżetem UE: saldo netto tych rozliczeń w latach 2014–2016 wyniosło 10 mld euro;**
25. **Polska wieś jest największym bastionem politycznych zwolenników rządzącej obecnie partii Prawo i Sprawiedliwość,** czego dowodzi poparcie w obu turach wyborów prezydenckich i wyborach sejmowych w 2015 r. W tych ostatnich wyższa frekwencja wyborców wiejskich, w tym rolników, była ważnym czynnikiem, który przyczynił się do zmiany władzy w Polsce**.** W latach 2015–2018 odsetek zwolenników rządu PiS wśród mieszkańców wsi był wysoki (40–50%), ale jeszcze wyższy był wśród rolników (50–60%). **Pod koniec rządów Beaty Szydło działalność rządu (od początku jego powołania) oceniało dobrze aż 81% rolników i 68% mieszkańców wsi**. Podobnie wysoka była ocena działalności prezydenta. Dominowała też optymistyczna ocena przyszłości kraju. Do mieszkańców wsi, bardziej niż do mieszkańców miast przemawiała tzw. „polityka godnościowa i historyczna" PiS, odwoływanie się do tradycyjnych wartości, poprawa warunków socjalnych rodzin (program 500+), obniżenie wieku emerytalnego, a także znaczna poprawa na rynku pracy.
26. **Zarówno mieszkańcy wsi, jak i rolnicy deklarują bardzo wysokie poparcie dla członkostwa Polski w UE (80–85%).** Mieszkańcy wsi i rolnicy dobrze też oceniają system demokracji w porównaniu z innymi formami rządu (62–68% akceptacji), ale widoczne jest stosunkowo duże (43–48%) niezadowolenie ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce.
27. **W latach 1918-2018 wielokrotnie zmieniały się systemy społeczno-ekonomiczne i polityczne**, granice kraju, uwarunkowania międzynarodowe, struktura rolnictwa i wiele innych ważnych uwarunkowań rozwoju, a Polska przeżyła trzy wojny: dwie wojny światowe i wojnę polsko-bolszewicką. Na ziemiach polskich zmieniały się, w sposób gruntowny, systemy społeczno-

Phoca PDF

ekonomiczne i polityczne. Kraj nasz przeszedł cztery wielkie transformacje instytucjonalno-systemowe.

28. **W przemianach tych wieś i rolnictwo odegrały niezwykle ważną rolę**. W okresie międzywojennym ponad 70% ludności kraju mieszkało na wsi. Mieszkańcami wsi i zatrudnionymi w rolnictwie byli wtedy głównie chłopi gospodarujący na niewielkich obszarowo gospodarstwach, a ludność chłopska stanowiła 51–52% ludności kraju i około 70% ludności wsi. Po II wojnie światowej zaludnienie obszarów wiejskich w Polsce utrzymuje się na poziomie około 15 mln osób, ale jej udział w ludności kraju spadł z ponad 60% tuż po wojnie do niespełna 40% obecnie.
29. **Ukształtowana po uwłaszczeniu chłopów, a później w okresie II RP struktura agrarna oparta na przewadze drobnych gospodarstw rodzinnych była ostoją gospodarki i kultury chłopskiej.** Wielkie znaczenie chłopstwa w strukturze gospodarczej i społecznej Polski było bardzo charakterystyczną i wyróżniającą cechą naszego kraju na tle współczesnej Europy.
30. **Zarówno w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej nowo utworzone władze starały się pozyskać poparcie polityczne chłopów jako najliczniejszej grupy społecznej.** W II RP przeprowadzono kilka faz reform agrarnych, które miały umożliwić bezrolnym i małorolnym chłopom dostęp do ziemi jako podstawowego czynnika produkcji. Bardzo ważnym celem było wzmocnienie podmiotowości chłopów i mieszkańców wsi w systemie funkcjonowania odrodzonego państwa polskiego. Ukształtowana struktura agrarna, w której dominowały bardzo małe gospodarstwa, okazała się niezwykle trwała utrzymując się zarówno w okresie PRL, jak i w III RP.
31. **Budowa socjalizmu na polskiej wsi (1949–1989) przebiegała z większymi oporami i odnosiła mniejsze sukcesy niż w innych ważnych częściach gospodarki i społeczeństwa**, a także w innych krajach socjalistycznych. Polscy chłopi zmodyfikowali polski socjalizm w większym stopniu niż jakakolwiek inna duża grupa społeczna.
32. **Pierwsze lata po rozpoczęciu transformacji postsocjalistycznej w 1989 r. okazały się dla polskich rolników bardzo trudne**. Niekorzystnie (od 1990 r.) ukształtowały się relacje cen produktów sprzedawanych i kupowanych przez rolników (tzw. nożyce cen), spadły dochody rolnicze, pojawiło się wysokie bezrobocie, zarówno w mieście, jak i na wsi, a środki publiczne na realizację polityki rolnej znacznie ograniczono. Restrukturyzacja wraz z prywatyzacją ziemi i majątku produkcyjnego po PGR-ach i przejętego przez Skarb Państwa stworzyła zasoby, na których ukształtował się sektor dużych, prywatnych gospodarstw rolnych należących zarówno do osób fizycznych, jak i prawnych.
33. **Okres po wejściu Polski do UE w 2004 r. to najkorzystniejsze dla rolników i mieszkańców wsi lata w całej historii polskiej wsi i rolnictwa**. Członkostwo w UE wprowadziło rewolucyjne zmiany w uwarunkowaniach rozwoju polskiego rolnictwa, w polityce rolnej, kondycji ekonomicznej gospodarstw i warunkach życia ludności wiejskiej.

Źródło: Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa

Phoca PDF